

УДК 82-344:398.21(477+438)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/07>

Масло О. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Волкова І. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

КУЛЬТУРНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

У статті окреслено культурно марковану лексику українських та польських народних казок, що засвідчує специфіку духовної культури народів. Проаналізовано історію збирання та впорядкування народних казок українськими та польськими вченими, наявність казкових мотивів та образів у творчості українських письменників; описано роботи, де казка є об'єктом пильної уваги як фольклористів, так і мовознавців та літературознавців. Доведено, що вона є одним із найдавніших джерел національно-мовної картини світу, невичерпним джерелом розуміння поведінкової моделі певного народу, стереотипів мислення.

Розглянуто онімний простір української та польської народної казки. Доведено, що, окрім основної функції, топоніми можуть сприяти виникненню асоціацій із соціально-економічними умовами, історичними подіями. Доведено, що в польській народній казці топоніми трапляються частіше, ніж в українській; кількісну різницю вмотивовано історичними реаліями. Показано, що антропоніми в українських народних казках є більш частотними, мають різні варіації, а також здрібніло-пестливі форми; у них яскраво експлікована фонові інформація. Антропоніми є своєрідним джерелом пізнання культурного середовища. Доведено, що форми імен як в українській казці, так і в польській не відбивають соціальний статус героїв. Система іменування засвідчила особливості стародавніх уявлень народів.

У польських народних казках, як і в українських, більшість подій відбувається в хаті, замку, мурованому будинку, але вони позбавлені додаткових конотацій. Казки мають багато спільних сюжетів про живу чи молодильну воду, ліниву дочку. Українська народна казка, на відміну від польської, репрезентує розгалужені семантичні коди родинної обрядовості.

Опрацьовано міфологічну картину світу казок, виявлено, що вони відтворюють загальнонародну позалінгвальну дійсність.

Проаналізовано вербальні семантичні коди календарно-побутових обрядодій, представлені як язичницькими, так і християнськими компонентами, що яскраво репрезентовані в українській народній казці.

Польські та українські народної казки в часовому вимірі репрезентують мислення, експлікуючи його у слова-знаки, представлені через культурно марковану лексику. Сюжетно-композиційним, а також лексичним компонентом національного забарвлення в казках є елементи, що містять фонову інформацію, культурну, історичну, світоглядну, яка є формулою сприйняття світу українського та польського народів.

Ключові слова: культурно маркована лексика, вербальні семантичні коди, онімний простір, антропоніми, топоніми, теоніми, слова-реалії.

Постановка проблеми. Казка є внутрішнім культурним текстом, що репрезентує своєрідність нації на різних етапах її історичного буття, адже саме фольклорний текст зберігає архаїчну картину світу, відтворюючи побут, мислення, вірування.

Незважаючи на те, що більшість європейських народних казок має спільні сюжети, вони відрізняються наявністю культурно маркованої лексики, що є індикатором приналежності до нації.

Український та польський культурні тексти об'єднує не тільки спільна історія, а й концепт свободи, що набуває в обох візіях різних трансформацій.

Актуальність дослідження зумовлена його спрямованістю на розкриття змістової сторони національно маркованої лексики шляхом розкодування культурних текстів, яскравим зразком яких є насамперед народна казка.

Культурно маркована лексика виконує текстотворчу функцію, відповідно входить до спосо-

бів та засобів формування національно-мовної картини світу.

Методологічною основою дослідження є ідеї В. фон Гумбольдта та О. Потебні про мову як виразник народного духу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Текст народної казки постійно перебуває в центрі літературознавчих, фольклористичних, лінгвістичних досліджень. За останні десятиліття в мовознавстві та літературознавстві значно розширилося поле дослідження народної казки, адже вона є одним із найдавніших видів фольклору, містить архетипічні риси людського мислення. Праці науковців II пол. XX ст. указують на те, що казковий текст є «конструктором універсальної моделі світу, загальнолюдського універсума» [4, с. 225].

Так, стилістичний аспект казки вивчали О.І. Лещенко, О.М. Тронська, Р. Волков, структурний – В.Я. Пропп, Є.М. Мелетинський, Т.А. Коротич, С.А. Швачко; міфологічний – Ф.І. Буслаєв, М.І. Чумарна, В.Ф. Давидюк, фонетичний – Т.І. Сасенко, М.П. Дворжецька, лінгвістичний – Н.Я. Мастилко, Н.Ф. Єремєєва, Ю.В. Мамонова. «Метафоричною формулою, в якій закодовані древні знання», уважає казку М.І. Чумарна [7, с. 5]. На думку Н. Б. Годзь, казки «зберегли у своїх текстах елементи вербальної магії, секретів сакрального слова і ритму» [2, с. 49]. Дисертація О.В. Масло присвячена аналізу національно-культурного компонента в лексиці українських народних казок. Л. Дунаєвська та О. Таланчук вивчали особливості російської та української народної казки. І. Хланта досліджував мотив шукання правди в казках східних слов'ян. Польські науковці також досліджували українську народну казку: Гелена Капелуць [8] та Касіян Ян-Мірослав [9].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей національно-культурної інформації в лексико-семантичній системі українського та польського фольклорного тексту.

Виклад основного матеріалу. Мотиви казок знаходимо в давній українській літературі: І. Вишенський, Л. Баранович, І. Галятовський, Ф. Прокопович. У період розвитку романтизму, коли в Харкові з'являється гурток «Любителів народної словесності», до якого в різні часи входили І. Срезневський (який і був натхненником гуртка), І. Розковшенко, Л. Боровиковський, Федір і Орест Євцькі, О Шпигоцький, А. Метлинський, М. Костомаров, О. Корсун, Я. Щоголів, зацікавлення фольклором набуває вже системного характеру. Видаються збірники із різноманітним

матеріалом: «Запорожская старина» (1833–1838) – чотири випуски (І. Срезневський) – фольклорний та історико-літературний збірник, уміщено думи та пісні про війну 1648–1654 років, перекази; «Український альманах» – уміщено одинадцять народних пісень, балади та думи. Також з'являється низка видань, у яких є розвідки з історії, етнографії, фольклористики, славістики: альманах «Сніп» (ред. О. Корсун), «Український журнал» (ред. О. Склабовський), у якому наявні статті про усну народну творчість, побут, звичаї українців. Спираючись на фольклорний матеріал, І. Кулжинський порушує проблему давності української мови порівняно з іншими слов'янськими мовами. Його стаття була вміщена в одному з номерів цього видання. Журнал «Молодик» (І. Бецький), де також, окрім історико-літературного матеріалу та перекладів, друкувалися українські народні пісні та казки (саме тут М. Костомаров надрукував казки «Торба», «Лови», і це вважається першим виданням казок на Слобожанщині); «Южный русский сборник» (А. Метлинський). І. Срезневський друкує кілька казок в альманасі «Галатея», І. Головацький публікує народні казки в альманасі «Вінок русинам на обжинки».

Етнографи, фольклористи, письменники започатковують записування та літературну обробку народної казки: М.А. Цертелєв, М.О. Максимович, І.І. Срезневський, Л.І. Боровиковський, М.І. Костомаров, П.О. Куліш (з'являється зібрання українських казок «Українські народні предання»; «Записки о Южной Руси», де уміщує казки, передані Л.М. Жемчужниковим), Г.Ф. Квітка-Основ'яненко (четвертий випуск збірки О.М. фанасєєва розпочинається казкою «Лисичка-сестричка», записаною «в Харьковском уезде Г.Ф. Квіткою»), І. Бодяньський, І.Я. Рудченко, збірка К. Шейковського «Руськи народни казки і прыказкы, байкы й прибаюткы, быльци й небыльци, прыкладкы й нисенитныци» містила дві народні казки; Марко Вовчок, І. Манжура, Б. Грінченко («Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській та сусідній з нею губерніях»), «Малоруські народні перекази і оповідання» М.П. Драгоманова мали 41 казку; другий том «Трудов етнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» П. Чубинського присвячений лише казковому матеріалу (292 казки, серед яких 34 були записані на Слобожанщині). Отже, зібраний фольклорний матеріал став своєрідною зброєю проти російського імперіалізму, культурним спротивом, який засвідчив інакшість українського народу.

Казкові мотиви наявні у творчості І.П. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, О. Стороженка, Панаса Мирного, Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Франка та ін. Отже, народна казка продовжує жити у творчості письменників XIX – поч. XX століття, зазнаючи цікавих трансформацій у літературі.

Серед польських фольклористів О. Кольберг фіксував фольклор не тільки українців, але й білорусів, чехів, словаків; М. Мошинська, С. Рокоссовська записували українські народні казки, зберігаючи основні мовні особливості. Важливою українознавчою працею О. Кольберга є «Wołyń. Obrzędy, melodie, pieśni». У Кракові за рецензією В. Гнатюка було видано збірник С. Здіарського «Матеріалів антропологічних, археологічних та етнографічних». Казки були записані 1897 р. в с. Налужі українською мовою латинською транскрипцією. Також деякі українські народні казки польською перекладає В. Гродзінська, М. Долінська, близько сотні казкових сюжетів переклав польською Касіян Ян-Мірослав «Na przelęczy śwstatow: 150 ukraińskich basin, gadek, humoresek i podań ludowych / Wybrał, przełożył i opracowa Jan Mirosław Kasjan». У збірнику подано словник, польські відповідники українських назв місцевостей.

Важливий внесок у збирання та впорядкування фольклорного матеріалу Польщі, а також українських територій, що межують з Польщею, зробив О. Кольберг. Так, у другій половині XIX століття польський фольклорист та етнограф Оскар Кольберг упорядковує записи під загальною назвою «Народ, його звичаї, пісні і так далі» («Lud, jego zwyczaję, piesni etc»). З 1865 до 1890 року друкуються 23 томи казок Кольберга, до видання також увійшли записи його попередників.

Першими збирачами та систематизаторами фольклорного матеріалу Польщі були З. Доленга-Ходаковський, В. Залеський, Ж. Паулі, Р. Бервинський, Р. Зморський. Перший друкований збірник польських народних казок та легенд в обробці К. Вуйтицького вийшов 1837 року. Зоріан Доленга-Ходаковський, археолог та етнограф, записував багато українських та польських пісень, повір'їв і казок. Значний внесок у дослідження польської народної казки зробив літературознавець та фольклорист Юліан Кшижановський. Спираючись на покажчик польських казок, опрацював відповідники їх в інших європейських народах. Польська літературознавця та фольклористка Гелена Капелузь досліджувала польсько-українське пограниччя, а також українські казки, зібрані О. Кольбергом. «Сто народних казок» упорядкували

Г. Капелузь та Ю. Кшижановський, головна увага приділена тут побутовій автентичній польській казці. Казкові сюжети та образи використовують у творчості також і польські письменники (Казімеж Пшерва-Тетмаєр, А. Міцкевич).

Наприкінці XIX століття в Польщі з'являються фольклористичні та етнографічні журнали, що друкують народні казки, наприклад, «Wisła».

Вахніна Лариса Костянтинівна упорядковує книгу «Польські народні казки», подавши зразки як польською, так й українською мовами, досліджує фольклористичну діяльність Юліана Кшижановського та Гелени Капелузь у контексті польсько-українських наукових взаємин.

Отже, казка завжди була об'єктом пильної уваги як фольклористів, так і мовознавців та літературознавців, адже є одним із найдавніших джерел національно-мовної картини світу, невичерпним джерелом розуміння поведінкової моделі певного народу, стереотипів мислення.

Культурно маркована лексика є ідентифікатором нації, містить слова-реалії, що відображають специфічні риси побуту, традицій, менталітету. Ономастичні реалії казок найяскравіше відображають час і простір. Топоніми, зафіксовані в казках, відтворюють культурно-історичні асоціації, в українській народній казці згадуються рідко: *Київ, Кременчук, Лебедин, Кирилівка, Дніпро, Десна, Чорне море, Крим*; урочище *Кожум'яки, Бессарабія*. «На Бессарабію заробляти гроші» ходили два парубки (Грінч. II, 130). Наприкінці 17 ст. утікачі з Правобережжя рятувалися саме в Бессарабії, а на півдні оселяється й частина запорозьких козаків та селян після 1812 року.

У польській народній казці топоніми трапляються частіше: *Оструда, Ворини, Устка, Свеце, село Бистре, Істебна, Тухольські ліси, Відень, багатії з Липтова, Ольшатин, Цешин, Домбрувно, Домбровське озеро, оз. Вдзидзе, Гданськ, Грудек, Битом, Каиуби, Олькуш, Краків, річка Ніда, Вда, Вісла; Мазури, Слесін, Конінський повіт* та ін. «Дійшла про Яносіка чутка аж до самого цісаря у Відень», «Багатії з Липтованадсилали на нього скарги». Є казки, наприклад, «Як мельники сварилися», де детально описується місцевість із вказівкою декількох топонімів. На нашу думку, кількісна різниця вмотивована історичними реаліями. Україна довгий час перебувала під владою Російської імперії, відповідно значущість топонімів в українській народній казці стає несуттєвим семантичним кодом.

Антропоніми в українських народних казках є більш частотними, мають різні варіації, а також

здрібніло-пестливі форми: *Івашко, Івась, Іванко, Йван, Йвасик; Маруся, Марусенька; Меланка, Мелашка; Параска, Горпина, Пигинка; Пріська; Оленка, Петрусь, Кулінка, Грицько, Івась, Горпинка.*

Християнські імена: *Петро, Гриць, Омелько, Павло, Ганна, Пилипко, Василь, Остап, Андрій, Мирон, Юрій, Настя, Олена, Катруся, Маруся, Горпина, Хвеська, Пріська, Куліна, Хівря, Клим, Кіндрат, Оврам, Кірик.*

Неканонічні імена: *Соловей, Семиліточка, Середа, Ум, Щастя, Трьомсин.*

Прізвиська є відапелятивними назвами, а також іменами-композиціями: *Щавидуб, Вернивода, Загативода, Рознихагора Попельох, Мороз, Полізун, Музика, Хилька Голод, Посуха, Прудимус, Прутивус, Голопуз, Лежень Товчикамінь, Сучимотузки, Вернигора, Вертигора, Вернидуб, Незнайко, Загородній, Крутивус, Ряднінка, Бідило, Окпило.* У польській казці: *мельники Доброгост (людина мирної вдачі) та Немир (був жадібний та сварливий), Смолка (демінутив від смола); Харлак (кволий), рибалка Промика, король Бімбас (bitbaś – легковажно ставитися до когось, чогось), швець Дратва (похідне від нитка), Кудла (неохайна).*

Двочленні імена: *Іван Багатий, Іван Богодавець, Іван Голий, Іван Світайло-Попельник, Іван Вечірній, Іван Полуношній Іван Кухаревич (син кухаря), Іван Попович (піп охрестив), Іван Сученко; Василь Безрідний, Кирило Кожум'яка, Данило Нещасний, Марко Багатий, Настя Самокрастя, Іван Знайда, Іван Нещасний, Іван Насмішко, Іван Швець.*

Запозичені імена є нечисленними: *Мурза, Далмат, Булат* та інші. У польській народній казці згадується німецький лицар *Дітріх*, адже польська історія знала кілька хвиль осадництва німців з 14 століття, з 13 століття на території Польщі з'являється Тевтонський орден.

В антропонімах української народної казки яскраво експлікована фонові інформація: *Телесик, Котигорошко, Дохна-Прахна, Безсмертельний Козьолок.* Національні особливості «приховані» за межами лексичного значення.

У польських народних казках найчастіше уживаються такі імена та демінутиви: *Міхал, Мешко, Янек/Яносік/Ясек, Яцек/Яцусь, Антек, Флорек, Дітріх, Грабош, Гавел, Кароліна, Кароль, Густек, Куба, Катажина/Кася, Мацей, Бартек, Всемил, Валек, Войтек* та ін. У казках представлені й прізвища: шляхтич *Твардовський*, мельник *Маренський*.

Загалом форми імен як в українській казці, так і в польській не відбивають соціальний статус героїв. Наприклад, доньки царя мають імена *Оленка та Мінька* (Чуб., 468), мельник *Маренський*.

Назви міфічних істот. Серед найменувань міфічних істот українських та польських казок виявлено чимало ідентичних. Але часто не збігаються описи. Наприклад, незнайомиць (чорт, диявол) у польській народній казці «Жива вода» зображений як чоловік у чорному жупані старовинного німецького крою, рудобородий, має загострений капелюх. Водяник як хлопчик у червоному одязі. В українській народній казці водяник зображений як дід із довгою бородою та волоссям із водоростей.

Але казки мають і специфічні міфічні образи: *Злидні; Кобиляча голова* в українській казці пов'язана із уявленням народу про смерть; *Мара* – близька до Кобилячої голови; *Ох* – дух землі, що живе в могилі або пеньку і забирає людей, які нарікають на долю (ніби, зітхаючи, кличуть: «Ох») [3, с. 126]. Подібний сюжет, коли батько віддає свого сина в найми, маємо в польській народній казці «Водяник». У польських народних казках згадуються часто карлики, які наділені магічними властивостями й можуть перетворюватися на інші істоти, наприклад, у птаха («Тітелітури»), у казці «Карлик та ведмідь» карлик мав «голову, мов казан, очі – як у жаби, рот величезний, ще й вуха відстовбурчені, мов лопухи». У казці «Справедливий карлик та вовк-самітник», навпаки, карлик віддає справедливі накази вовкам, яких очолює, та карає скнару бондаря. Також є чаклуни *Злість та Заздрість*, відьми, які можуть не тільки шкодити, але й допомагати герою. Тотожними в обох казках є функції *Злиднів* (українська казка) та *Біда* (польська казка). Але Біда тонка, мов лозина, голова завбільшки з горіх, ноги, наче соломинки («Густекова біда»). В українській казці Злидні – маленькі ненажерливі істоти. «Повилазили злидні з-під печі (а їх було аж дванадцять), посідали на віз і поїхали» («Про злидні»). Густек позбавляється біди, заманивши її в кістку, Злидні в українській казці можуть бути заточені в дереві або запаковані в ріжок. В українських казках трапляється прислів'я: «Багатство – дочасне, а злидні довічні».

В українських народних казках вербальні семантичні коди календарно-побутових обрядодій представлені як язичницькими, так і християнськими компонентами. Частотними тут є християнські свята: *Різдво (Святий вечір, Багата кутя, Коляда); Богоявлення/Йордан; Великдень (Великий піст, пуцання/«заговляти на піст»); день святого Василя, Благовіщення, Петрівка, Спас, Друга Пречиста, Здвиження, м'ясниці, Покрова.* Лексеми на позначення Великодніх свят: *Великдень, Паска, крашанки.* «Прийшов він до бага-

того брата, а в того таке печуть, таке варять, на *святу Вечерю* гостей сподіваються» (Лук'ян., 42), Вовчик та лисичка, прийшовши під хату, просять: «Діду, благословіть *колядувати!*» (Манж. 7). «Як у Києві на *Йордан* посвятають воду у Дніпрі, а вода в пекло потече, то ви там усі й погинете (Лук'ян., 32). «підходить уже *Пуцання*», треба «заговляти на *піст*» (Чуб., 396), «Коли, саме на *Благовіщення*, прилізла та золота гадюка до неї» (Основа, 104). «От кажуть люди, щоб до *Юра* було сіно і в дурня, а як до Благовіщення дозимував скотину, а на Благовіщення хоч на лубочку вивези на луку, то вже не здохне» (Возн. I, 58); «І се добре: будуть ягнятка та вовничка, буде що мені у *Спасівку* прясти» (Грінч. II, 133); «Треба нам лагодитись на поле їхати та просо косити, та в'язати, бо, бач, уже за того й *Друга Пречиста*» (Чуб., 537), «Одна дівка пішла шукать оріхів на *Здвиження*» (Основа, 104), «от цей парубок у м'ясниці оженився» (Грінч. II, 131).

Центральним концептом національно-мовної картини світу українських народних казок є хата, що вербалізується значною кількістю лексем та розгалуженою системою синонімічних утворень, набуває символічного звучання. У хаті живуть не тільки прості селяни, але й навіть святі, сонце, пани, королі, змії: «королівська дочка визирає з *хати*» (Чуб., 89), дочка царя «взяла часи і понесла до себе в *хату...*» (Грінч. I, 176), «у *хаті* в змія вечерея на столі стоїть» (Чуб., 158); Сухобродзенко до «тої *хатки* сотворив молитву, св. Юрій одчинив» (Чуб., 312). Хата є компонентом фразеологізмів у казках: «держатися хати», «моя хата скраю». Хата в українських казках, на відміну від польських, є цілим усесвітом родинного життя, маленькою «державою» приватного життя. На нашу думку, таке бачення, відтворене в казках, полягає у відсутності своєї держави, відповідно, світ українця акумулюється в просторі, де вона є безпосереднім господарем.

У польських народних казках більшість подій відбувається також у *хаті*, *замку*, *мурованому будинку*, але вони позбавлені додаткових конотацій.

Казки мають багато спільних сюжетів про живу чи молодильну воду, ліниву дочку, трьох братів, серед яких є дурний, якому вдається або когось врятувати, або щось здобути, але відрізняються казки національним колоритом. Так, якщо в українських казках найчастіше не окреслюється професія героїв: «Був один цар і мав трьох синів. Два були розумні, а один дурний» («Молодильна вода»), то у подібній польській казці «Жива вода» старший син був солдатом, середній вчився, «Суботня гора» – старший вивчився грати

на органі, середульший служив у війську, менший – простий селяк. Попри спільність сюжетів української казки «Молодильна вода» та польської «Суботня гора», маємо чарівну гору, на якій і можна дістати молодильну воду, але в польській казці на Суботній горі є загадкове дерево із срібним листям, на якому сидить зачарований золотий сокіл, який приносить вдовиному сину золотий глек для води. Саме ця казка, на нашу думку, відбиває давні польські вірування в міфічну істоту Рарога, який міг зображуватися як сокіл, який приносить людям щастя. Насамперед Рарог у польській міфології – дух вогню, але в казці він набуває іншого значення. Зустріч вдовиного сина із соколом приносить йому щастя.

Герої в польських казках перетворюються частіше на паничів, королів. *Панна*, *панич* уживаються й в українській народній казці для образної характеристики дівчини чи парубка. Але є і використання слова *козак* для окреслення чоловічої краси. «Парубок стояв такий козак, що кращого у світі не знайти» (Возн. I, 10), «дівця-красавиця, що ні її написати, ні її намалювати, тільки доброму *козаку* у казці сказати» (Чуб., 325). Козак також постає як хоробрий, мужній парубок. У казці «Лев та чоловік» лев, зустрівши *козака*, зрозумів, «що то за чоловік, що страшніший від нього» (Чуб., 112), дядько орла до чоловіка: «Чуткою чувать, *козака* у вічі видать» (Яйце-райце, 8). Частотним є і звертання *козаче* до чоловіка. Козак є компонентом сталих зворотів у казках: «сюди-туди обертається, *козацького* ума набирається»; «Я *козак* не без долі, зайшов сюди по неволі».

Українська народна казка, на відміну від польської, репрезентує розгалужені семантичні коди родинної обрядовості: *весільні*, *родинні*, *поминальні* – представлені назвами дійових осіб, відповідними реаліями, акціональними елементами обряду.

Весільні обрядодії: *подавати рушники*, *старостів посилати*, *дати гарбуза*, *обмінюватися хлібом*, *частувати за столом*, *бгання короваю*, *заручини*, *посаг*, *весільний поїзд*, «*посад молодих за столом*», *перезва*. «Тільки *пришлеш за рушниками*, так і подаю», – каже царівна Безщасному Данилу (Манж., 62); «принесли вони водки *сватання* пити. *Запивши могоричок*, вони полягали спати...» (Драгом., 337), «послав брат *старостів*, висватали вони дівку» (Чуб., 71); у казці «Незнайко» «зійшлися бабусі, *ліплять шишки*, *коровай*» (Манж., 53), «з кухні *весільний коровай* принесли: такий запашний та рум'яний. А зверху, випечені з тіста *голуб і голубка* сидять, дзьобиками,

як живі ворущать – голуб голубку поцілувати хоче» (Лук'ян., 143), батько «посагом за дочкою дав невеличку скриню та подушки» (Чуб., 544), «тиждень *перезва* їздила від одного до другого» (Возн. II, 111). **Весільні чини** представлені мовними одиницями: *старости, свати, молодий, молода, дружки*. Весільна фразеологія в казках: *взяти хліб, подати рушник, взяти рушник, стати на рушник, гарбуза давати*.

Родинна обрядовість: *родини, хрестини, бабка/бабка-повитуха/бабувати, хрещеник, кум: «бабку звать бабувати»* (Чуб., 360). «Мене в куми просять», – каже лисичка ведмедю; ведмідь питає: «Як же твого хрещеника звать?» (Возн. I, 41).

Поховально-поминальні обрядодії. *Голосіння/плачі, печатати могилу, поминки/обіди*. Лісний сторож шукає «плачку», «щоб поголосила за ста-

рухою», адже «по звичаю по покійниці треба було голосити, аголосить булонікому» (Березов., 73–74), недобру куму «не запечатавши так і вкинули в яму» (Кул., 16); «царівна скликає всіх старців і калік на *обід-поминки*» (Чуб., 131).

Висновки і пропозиції. Отже, тексти польської та української народної казки в часовому вимірі репрезентують мислення, експлікуючи його у слова-знаки, представлені через культурно марковану лексику. Сюжетно-композиційним, а також лексичним компонентом національного забарвлення в казках є топоніми та антропоніми, назви міфічних істот, вербальні семантичні коди календарно-побутових обрядодій, що містять фонову інформацію, культурну, історичну, світоглядну, яка є формулою сприйняття світу українського та польського народів.

Перелік скорочень:

Возн. – Українські народні казки. В трьох книгах. Упорядкував академік М.Возняк. Книга I, II, III. Київ, 1946, 1947, 1948 рр.

Грінч. I – Етнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Выпуск I. Б.Гринченко. Чернигов, 1895. С. 144–218.

Грінч. II – Українські народні казки. Упорядкував Б.Грінченко. Київ, 1994. 184 с.

Драгом. – Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова. Київ, 1876. 434 с.

Кул. – Записки о Южной Руси. Издал П.Кулиш. Т.2. С.-Петербург, 1857.

Лук'ян. – Українські народні казки. З народних уст записала Марія Лук'яненко. Б.м.: Прометей, Б.р. 143 с.

Манж. – Сказки, пословицы и т.п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губернии И.И.Манжуры, Харьков., 1890 р. 153 с.

Основа. – Основа. Южнорусский литературно-учёный вестник. Санкт-Петербург, 1862.

Чуб. – Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. Т.II. Петербург, 1878. 688 с.

Яйце-райце – Яйце-райце. Народня казка. Изданіе книг продавца издателя Ф.А.Логансона. Київ, 1892. 24 с.

Список літератури:

1. Вахніна Л. Фольклористична діяльність Юліана Кшижановського і Гелени Капелусь у контексті польсько-українських наукових взаємин другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Слов'янський світ*. 2017. Вип. 16. С. 48–57. *Режим доступу:* http://nbuv.gov.ua/UJRN/slv_2017_16_5.

2. Годзь Н.Б. Ментальні особливості українців через призму казок. *Вісник ХНУ «Глобалізм. Суспільство. Особистість»*. Серія: Теорія культури і філософські науки. 2002. № 562. С. 49–54.

3. Дяченко Л.М. Спільне й відмінне в семантиці назв міфічних істот в українській та російській мовах. *Проблеми зіставної семантики*. К., 2001. Вип. 5. С. 124–127.

4. Пилипенко-Фрицак Н.А. Аксиологія просторово-часових категорій в волшебних казках. *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ: Знання України, 2004. С. 125–230.

5. Польські народні казки / упоряд., вступ. слово та пер. з польсь. Марії Пригари. Київ: Веселка, 1980. 143 с.

6. Польські народні казки (польською та українською мовами) / упорядник і перекладач Вахніна Лариса. Київ: Етнос, 2004. 215 с.

7. Чумарна М.І. Мандрівка в українську казку: Приказкове коло. Львів: Каменяр, 1994. 79 с.

8. Kapelusz Helena. *Українські bajki w zbiorach Kolberga*. *Український календар на 1980 р.* Варшава. С. 149–152.

9. *Kasjan Jan Mirosław. O repertuarze gatunkowym ukraińskich bajek ludowych*. Usta i pioro: Studia o literaturze ustnej i pisemnej. *Toruń*, 1994. S. 47–49.

10. *Sto baśni ludowych* / Helena Kapelusz (opr.). Warszawa: Państwowy Instytut Państwowy, 1957. 414 S.

**Maslo O. V., Volkova I. V. CULTURALLY MARKED VOCABULARY
IN UKRAINIAN AND POLISH FOLK TALES**

The article outlines the culturally marked vocabulary of Ukrainian and Polish folk tales, which proves the specificity of the spiritual culture of the peoples. The history of the collection and arrangement of folk tales by Ukrainian and Polish scientists, the presence of fairy-tale motifs and images in the works of Ukrainian writers is analyzed; works where the fairy tale is the object of close attention of both folklorists and linguists and literary scholars are described. It has been proven that it is one of the oldest sources of the national-linguistic picture of the world, an inexhaustible source of understanding the behavioral model of a certain people, stereotypes of thinking.

The anonymous space of Ukrainian and Polish folk tales is considered. It has been proven that, in addition to the main function, toponyms can contribute to the emergence of associations with socio-economic conditions and historical events. It has been proven that toponyms occur more often in Polish folk tales than in Ukrainian ones; the quantitative difference is motivated by historical realities. It is shown that anthroponyms in Ukrainian folk tales are more frequent, have different variations, as well as small and caressing forms; they have clearly explained background information. Anthroponyms are a unique source of knowledge of the cultural environment. It is proved that the forms of names in both Ukrainian and Polish fairy tales do not reflect the social status of the heroes. The naming system testified to the peculiarities of the ancient ideas of peoples.

In Polish folk tales, as well as in Ukrainian ones, most of the events take place in a house, a castle, a brick building, but they are devoid of additional connotations. Fairy tales have many common plots about living or rejuvenating water, a lazy daughter. The Ukrainian folk tale, in contrast to the Polish one, represents extensive semantic codes of family rites.

The mythological picture of the world of fairy tales was elaborated, and it was found that they reproduce the extra-linguistic reality of the whole nation.

Verbal semantic codes of calendar and household rites, represented by both pagan and Christian components, which are vividly represented in Ukrainian folk tales, are analyzed.

Polish and Ukrainian folk tales in the temporal dimension represent thinking, explicating it in word-signs, presented through a culturally marked vocabulary. The plot-compositional, as well as the lexical component of the national coloring in fairy tales are elements containing background information, cultural, historical, worldview, which is a formula for the perception of the world of the Ukrainian and Polish peoples.

Key words: *culturally marked vocabulary, verbal semantic codes, onymic space, anthroponyms, toponyms, theonyms, real words.*